

Handleiding observatie - instrument 'ICALT'

te gebruiken ter ondersteuning van een
lesobservatie

Voorwoord.....	2
Wat is ICALT?	3
Domein 1: een veilig en stimulerend leerklimaat.....	4
Domein 2: een efficiënte lesorganisatie.....	5
Domein 3: duidelijke en gestructureerde instructie.....	6
Domein 4: intensieve en activerende les.....	7
Domein 5: afstemmen van instructie en verwerking op verschillen.....	8
Domein 6: leerstrategieën aanleren	9
Domein 7: betrokkenheid van leerlingen	10
Toelichting bij het observatieformulier: uitleg van de scores	10
Berekening en interpretatie van de ICALT scores	12
Gedragsprotocol voor de getrainde ICALT observator.....	18
Bespreken van de scores tijdens een nagesprek.....	19
Wetenschappelijke/technische verantwoording.....	20
Training	20
Literatuurlijst	22

Voorwoord

Voor u ligt een ICALT-handleiding. Deze vertelt u hoe u als observator het observatie-instrument ICALT kunt gebruiken. U komt te weten wat de voorgeschiedenis ervan is en uit welke onderdelen het instrument bestaat. Het doel van deze handleiding is dat u straks bij het gebruik van het ICALT-instrument weet wat de achtergronden ervan zijn en ook wat uw rol daarin is. Deze voorgeschreven rol is namelijk essentieel voor het goed kunnen uitvoeren van de observatie en voorwaarde voor een goed gesprek naar aanleiding van uw observatie van een collega. Hopelijk bent u na het lezen van deze handleiding veel wijzer geworden op het gebied van ICALT. We wensen u veel plezier met het uitvoeren van de observaties.

Deze handleiding vervangt **niet** de training in het observeren met ICALT. Deze handleiding is een **aanvulling op** de training. Om verantwoord te kunnen observeren met ICALT, dient u de training of de e-learning met goed gevolg te hebben afgerond.

Erkenning

Deze handleiding is te danken aan het werk van prof. Wim van de Grift, de grondlegger het ICALT instrument. Hij heeft ook een grote rol gespeeld in de implementatie van het instrument in het onderwijs. Deze handleiding is mede tot stand gekomen dankzij de bijdragen van Michelle Helms-Lorenz, Anna Verkade, Jeroen Koffijberg, Wiepkje 't Hart, Iris Uffen, Ridwan Maulana en Geke Schuurman, waarvoor dank. Ook dank aan de ICALT-trainers Esther Canrinus, Bert Slof, Ruth Harmsen, Petra Flens, Carla Griep en Jaap Buitink voor hun bijdragen aan de ontwikkeling van de training. Wij bedanken het Ministerie van OCW voor de financiering van de e-learning. @Splintt heeft gezorgd voor de totstandkoming van de e-learning in samenwerking met de Lerarenopleiding van de Rijksuniversiteit Groningen. Ook voor deze werkzaamheden spreken wij onze dank uit aan het ontwikkelteam, onder andere Lindi Deeben (scrummaster) en Floor Schipper.

©Lerarenopleiding Rijksuniversiteit Groningen

*Deze handleiding (of delen ervan) mag u kopiëren, verspreiden en doorgeven via elk medium of bestandsformaat onder de voorwaarde van correcte **naamsvermelding**¹ — u dient de maker van het werk te **vermelden**, en als u wijzigingen aanbrengt dient u **aan te geven wat veranderd is**. U mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met uw werk of uw gebruik van het werk.*

---

¹ Zo kunt u verwijzen: Lerarenopleiding Rijksuniversiteit Groningen (2017). Handleiding observatie-instrument "ICALT" te gebruiken ter ondersteuning van een lesobservatie.

Wat is ICALT?

ICALT staat voor **International Comparative Analysis of Learning and Teaching**. Het is een observatie-instrument dat de kwaliteit van het pedagogisch-didactisch handelen van docenten in kaart brengt. Het ontleent zijn naam aan het gebruik in internationale vergelijkingsstudies naar de les kwaliteit van docenten (Van de Grift, 2007; Van de Grift, van der Wal & Torenbeek, 2011). Uit verschillende onderzoeken blijkt het pedagogisch-didactisch handelen van docenten samen te hangen met de leerprestaties van leerlingen en hun betrokkenheid bij het onderwijs (Kyriakides, Creemers, & Antoniou, 2009). Onderzoeksbevindingen naar gedragsindicatoren van docenten die leerlingprestaties positief beïnvloeden liggen ten grondslag aan dit instrument. Dit instrument is bekend geworden als 'ICALT²'. In eerste instantie was dit voor het primair onderwijs ontwikkeld. Het instrument is door de Rijksuniversiteit Groningen verfijnd en is inmiddels **inzetbaar voor alle onderwijssoorten in Nederland**.

Deze handleiding dient als **ondersteuning bij het observeren met het ICALT-instrument**. Het is noodzakelijk getraind te worden in het observeren met ICALT. Deze handleiding vervangt dan ook niet de training. Waar zorgt deze handleiding wel voor? U kunt na de training deze handleiding gebruiken om uw geheugen op te frissen. Alle belangrijkste aandachtspunten heeft u nu op schrift.

Met behulp van deze handleiding krijgt u een overzicht van de kennis met betrekking tot de pedagogisch-didactisch handelingen die van invloed zijn op leerlingprestaties. Dit stelt u in de gelegenheid om bij uzelf na te gaan op welke punten u zich nog verder wilt ontwikkelen. En u op uw beurt, kunt bij collega-docenten de pedagogisch-didactische vaardigheden d.m.v. het ICALT-instrument in kaart brengen en suggesties doen om die ontwikkeling te stimuleren. Door collega's te observeren aan de hand van het ICALT-instrument krijgen zij zicht op de kwaliteit van hun pedagogisch-didactisch handelen tijdens een les en kunnen zij ideeën opdoen voor aspecten die zijzelf nog kunnen verbeteren.

Het ICALT-instrument omvat in totaal **35 items**. Daarvan hebben er 32 betrekking op het pedagogisch-didactisch handelen van de docent en 3 op de betrokkenheid van leerlingen bij de les. De items zijn te verdelen over **zeven domeinen**. Deze domeinen zijn ontleend aan diverse evidence-based onderzoeken naar effectief gedrag van docenten op de prestaties van leerlingen. Dit zijn:

1. een veilig en stimulerend leerklimaat
2. een efficiënte lesorganisatie
3. duidelijke en gestructureerde instructie
4. een intensieve en activerende les
5. afstemming van instructie - verwerking op verschillen
6. aanleren van leerstrategieën
7. betrokkenheid van leerlingen.

---

² Een eerdere versie werd "the instrument of Quality of Teaching (QoT)" genoemd.

Domein 1: een veilig en stimulerend leerklimaat

Een veilig en stimulerend leerklimaat kenmerkt zich door opmerkingen van de docent die gericht zijn op de stof (inhoud) en niet op de persoon van de leerling. De toon en de woordkeuze die de docent gebruikt, zijn van groot belang. Hij heeft immers een voorbeeldfunctie (modellieren). De docent (hij/zij; in het vervolg "hij") stemt zijn didactiek af op de leeftijd en de ontwikkelingsfase van zijn leerlingen. Het speelse element is belangrijk voor het leerproces van jongvolwassenen. Hij zorgt dat duidelijk is wat de leerstof is en stuurt deze op heldere wijze aan.

Als hij fouten in het denkproces van zijn leerlingen bespreekt, zorgt hij ervoor dat zij publiekelijk geen gezichtsverlies lijden.

Dit domein bestaat uit vier items. Op het ICALT-formulier zijn naast deze items de kijkindicatoren van het gedrag benoemd. Dit zijn concrete gedragingen. Deze illustreren het gedrag van een effectieve docent.

Een veilig en stimulerend leerklimaat heeft betrekking op:

- respect voor leerlingen
- ontspannen sfeer
- ondersteuning van het zelfvertrouwen
- wederzijds respect

De hierachter geformuleerde kijkindicatoren zijn niet volledig, maar geven een beeld hoe effectief gedrag van de docent er in de klas uitziet.

Hieronder staan de vier items van een veilig en stimulerend leerklimaat met de bijbehorende kijkindicatoren zoals weergegeven op het observatieformulier.

Domein 1: een veilig en stimulerend leerklimaat					
Indicator: De leraar ...	Oordeel ¹	Voorbeelden van goede praktijk: De leraar ...	Geobserveerd ²		
Veilig en stimulerend leerklimaat	1	...toont in gedrag en taalgebruik respect voor leerlingen	1 2 3 4	...laat leerlingen uitspreken	0 1
			...luistert naar wat leerlingen te zeggen hebben		0 1
			...maakt geen rubriceerbare opmerkingen		0 1
	2	...zorgt voor een ontspannen sfeer	1 2 3 4	...spreekt de leerlingen op een positieve manier aan	0 1
				...reageert met humor en stimuleert humor	0 1
				...accepteert dat leerlingen fouten maken	0 1
			...straalt warmte en empathie uit naar alle leerlingen in de klas	0 1	
	3	...ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen	1 2 3 4	...koppelt op een positieve wijze terug op vragen/opmerkingen van leerlingen	0 1
				...geeft leerlingen complimenten over hun werk	0 1
	4	...zorgt voor wederzijds respect	1 2 3 4	...honoreert de bijdragen van leerlingen	0 1
				...stimuleert leerlingen naar elkaar te luisteren	0 1
				...treedt op wanneer er om leerlingen wordt gelachen	0 1
			...houdt rekening met (culturele) verschillen en eigenaardigheden	0 1	
			...bevordert de onderlinge solidariteit onder leerlingen	0 1	
		...bevordert dat leerlingen activiteiten als groepsgebeurtenis ervaren	0 1		

Domein 2: een efficiënte lesorganisatie

Een efficiënte lesorganisatie kenmerkt zich door een structuur die leidend is voor het leren. Het is niet de bedoeling dat er tijd verspild wordt aan improvisaties. Een goede lesvoorbereiding kan dit helpen voorkomen. Leerlingen weten dan namelijk wat ze moeten doen en laten op ieder moment in de les.

Dit domein bevat eveneens vier items. Een efficiënte lesorganisatie bestaat uit de volgende items:

- ordelijk verloop van de les
- juiste uitvoering van opdrachten
- doelmatig klassenmanagement
- efficiënt gebruik van de leertijd

Hieronder staan de vier items van een efficiënte lesorganisatie met de bijbehorende kijkindicatoren zoals weergegeven op het observatieformulier.

Domein 2: een efficiënte lesorganisatie					
Efficiënte lesorganisatie	5	...zorgt voor een ordelijk verloop van de les	1 2 3 4	Het in- en uitgaan van de klas verloopt ordelijk	0 1
				...treedt tijdig en passend op bij ordeverstoringen	0 1
				...wakt over afgesproken omgangsvormen en regels	0 1
				...zorgt dat alle leerlingen tot het eind van de les betrokken zijn bij de leeractiviteiten	0 1
				...zorgt dat leerlingen weten wat ze moeten doen als ze hulp nodig hebben bij hun werk en wanneer ze hulp kunnen vragen	0 1
				...zorgt dat leerlingen weten wat ze moeten doen als ze hun werk klaar hebben	0 1
	6	...gaat tijdens de verwerking na of leerlingen de opdrachten op een juiste manier uitvoeren	1 2 3 4	...controleert of leerlingen hebben begrepen wat ze moeten doen	0 1
				...geeft feedback op het sociaal functioneren bij de uitgevoerde taak	0 1
	7	...zorgt voor een doelmatig klassenmanagement	1 2 3 4	...maakt duidelijk welke materialen kunnen worden gebruikt	0 1
				De lesmaterialen liggen klaar	0 1
				De lesmaterialen zijn afgestemd op het niveau en ontwikkeling van leerlingen	0 1
	8	...gebruikt de leertijd efficiënt	1 2 3 4	...begint de les op tijd	0 1
				...laat geen tijd verloren gaan aan begin, tijdens of het einde van de les	0 1
				...laat geen 'dode' momenten ontstaan	0 1
				...laat de leerlingen niet wachten	0 1

Domein 3: duidelijke en gestructureerde instructie

Een duidelijke instructie gaat niet voorbij aan de activering van voorkennis van de leerlingen. De uitleg van nieuwe leerstof is stapsgewijs (van makkelijk naar moeilijk of omgekeerd). De opbouw dient goed doordacht en voorbereid te zijn. De opdrachten zijn afgestemd op de leerdoelen. De docent stelt vragen om na te gaan of de instructie duidelijk genoeg is. De leerlingen worden aangemoedigd door het uitspreken van positieve verwachtingen. De docent verheldert de samenhang tussen de leerdoelen, de opdrachten en het uitleg.

Dit domein bestaat uit zeven items. Een duidelijke en gestructureerde instructie kenmerkt zich door:

- duidelijke uitleg van de lesstof
- feedback geven aan leerlingen
- betrekken van alle leerlingen bij de les
- nagaan of de stof begrepen wordt
- bevorderen dat leerlingen hun best doen
- goed gestructureerd lesgeven
- uitleg van het gebruik van didactische hulpmiddelen en opdrachten

Hieronder staan de zeven items van duidelijke en gestructureerde uitleg met de bijbehorende kijkindicatoren zoals weergegeven op het observatieformulier.

Domein 3: duidelijke en gestructureerde instructie					
Duidelijke en gestructureerde instructie	9	...geeft duidelijke uitleg van de leerstof	1 2 3 4	...activeert de voorkennis van de leerlingen	0 1
				...legt uit in opeenvolgende stappen	0 1
				...stelt vragen die door leerlingen worden begrepen	0 1
				...vat van tijd tot tijd de leerstof samen	0 1
	10	...geeft feedback aan de leerlingen	1 2 3 4	...maakt helder of een antwoord goed is of niet	0 1
				...maakt helder waarom een antwoord goed is of niet	0 1
				...geeft feedback op de wijze waarop leerlingen tot hun antwoord komen	0 1
	11	...betrekt alle leerlingen bij de les	1 2 3 4	...geeft opdrachten die leerlingen aanzetten tot actieve deelname	0 1
				...stelt vragen die aanzetten tot nadenken	0 1
				...zorgt ervoor dat leerlingen goed luisteren en/of doorwerken	0 1
				...wacht na een vraag voldoende lang om leerlingen te laten nadenken	0 1
				...geeft ook leerlingen de beurt die niet hun hand opsteken	0 1
	12	...gaat tijdens de instructie na of lln. de leerstof hebben begrepen	1 2 3 4	...stelt vragen die tot nadenken stemmen	0 1
				...controleert regelmatig of leerlingen begrijpen waar de les over gaat	0 1
	13	...bevordert dat leerlingen hun best doen	1 2 3 4	...prijs leerlingen die hun best doen	0 1
				...maakt duidelijk dat alle leerlingen hun best moeten doen	0 1
				...niet positieve verwachtingen over wat leerlingen gaan doen	0 1
	14	...geeft goed gestructureerd les	1 2 3 4	De les is duidelijk opgebouwd in onderdelen met duidelijke overgangen	0 1
				De les bevat een logische opbouw van eenvoudig naar complex	0 1
				De opdrachten hangen samen met wat tijdens de instructie is aangeboden	0 1
				De les heeft een goede afwisseling van instructie, begeleid oefenen, verwerking en dergelijke	0 1
15	...geeft duidelijke uitleg van het gebruik van didactische hulpmiddelen en opdrachten	1 2 3 4	...zorgt dat elke leerling weet wat hij/zij moet doen	0 1	
			...maakt de samenhang duidelijk tussen de leerdoelen en de opdrachten	0 1	
			...zegt welke materialen en hulpmiddelen gebruikt kunnen worden	0 1	

Domein 4: intensieve en activerende les

Het activeren van leerlingen kenmerkt dit domein. In hoeverre slaagt de docent erin de leerlingen in de actieve leerstand te krijgen? Dat doet de docent door leerbarrières te herkennen en daar adequaat op in te spelen. Dat doet de docent met zijn/haar kennis van typische misconcepties die gepaard gaan met de leerstof. Deze misconcepties worden ingebracht en verhelderd. Hij heeft oog voor de behoeften van de leerlingen. Hij stemt zijn uitleg/opdrachten/vragen/feedback af op de groep en verliest daarbij niet de leerdoelen uit het oog. Het domein kenmerkt zich door spreektijd voor leerlingen en de docent. De interactie is gericht op het leren en op het kweken van zelfvertrouwen door ondersteuning en sturing. In dit domein zijn zeven items geformuleerd. Een intensieve en activerende les bestaat uit:

- activerende werkvormen
- stimuleren zelfvertrouwen van zwakke leerlingen
- stimuleren leerlingen om over oplossingen na te denken
- vragen stellen die leerlingen tot denken aanzetten
- leerlingen hardop laten denken
- interactieve instructie
- verduidelijking lesdoelen

Hieronder staan de zeven items van het domein intensieve en activerende les met de bijbehorende kijkindicatoren zoals weergegeven op het observatieformulier.

Domein 4: intensieve en activerende les					
Intensieve en activerende les	16	...hanteert werkvormen die leerlingen activeren	1 2 3 4	...maakt gebruik van gespreks- en discussievormen	0 1
				...zorgt voor geleide (in)oefening	0 1
				...laat leerlingen in groepen werken	0 1
				...maakt gebruik van ICT	0 1
				...gebruikt een variëteit aan instructiestrategieën	0 1
				...varieert opdrachten	0 1
				...varieert lesmaterialen	0 1
				...gebruikt in de les materialen en voorbeelden uit het dagelijks leven	0 1
			...stelt veel vragen	0 1	
	17	...stimuleert het zelfvertrouwen van zwakke leerlingen	1 2 3 4	...geeft op een positieve wijze feedback op vragen van zwakke leerlingen	0 1
				...uitbij zwakke leerlingen positieve verwachtingen over wat ze gaan doen	0 1
				...geeft zwakke leerlingen complimenten over hun werk	0 1
				...honoreert de bijdragen van zwakke leerlingen	0 1
	18	...stimuleert leerlingen om over oplossingen na te denken	1 2 3 4	...geeft de leerlingen aanwijzingen voor de oplossing	0 1
				...leert de leerlingen oplossings- en opzoekstrategieën aan	0 1
				...leert leerlingen bronnen te raadplegen	0 1
				...biedt leerlingen checklists voor het oplossen van problemen	0 1
	19	...stelt vragen die leerlingen tot denken aanzetten	1 2 3 4	...wacht lang genoeg om alle leerlingen de kans te geven een antwoord te geven	0 1
				...moedigt leerlingen aan, elkaar vragen te stellen en dingen uit te leggen	0 1
				...vraagt leerlingen de verschillende stappen van hun strategie uit te leggen	0 1
				...checkt regelmatig of de uitleg begrepen is	0 1
				...stelt vragen die leerlingen aan het denken zetten en feedback uitlokken	0 1
				...controleert regelmatig of leerlingen begrijpen waar de les over gaat	0 1
	20	...laat leerlingen hardop denken	1 2 3 4	...geeft leerlingen de gelegenheid hardop oplossingen te bedenken	0 1
				...vraagt leerlingen oplossingen te verbaliseren	0 1
	21	...zorgt voor interactieve instructie	1 2 3 4	...bevoorliefert de onderlinge interactie tussen leerlingen	0 1
				...bevoorliefert de interactie tussen de leraar en de leerlingen	0 1
	22	...verduidelijkt bij de aanvang van de les de lesdoelen	1 2 3 4	...informeert de leerlingen bij de aanvang van de les over de lesdoelen	0 1
				...maakt duidelijk wat het doel van de opdrachten is en maakt duidelijk wat de leerlingen ervan zullen leren	0 1

Domein 5: afstemmen van instructie en verwerking op verschillen

Het planmatig inspelen op verschillen kenmerkt de docent op dit domein. Het systematisch monitoren van vorderingen in het leerproces helpt de docent bij het stellen van individuele doelen en doelmatig inzetten van verschillende werkvormen en/of verwerkingsopdrachten. Dit domein bestaat uit vier items. Het afstemmen van de instructie en verwerking op verschillen wordt gekenmerkt door:

- nagaan of lesdoelen bereikt worden
- zwakke leerlingen extra leer- en instructietijd bieden
- afstemmen van de instructie op verschillen tussen leerlingen
- afstemmen van de verwerking van leerstof op verschillen tussen leerlingen

Hieronder staan de vier items van afstemmen van instructie en verwerking op verschillen met de bijbehorende kijkindicatoren zoals weergegeven op het observatieformulier.

Domein 5: afstemmen van instructie en verwerking op verschillen					
Afstemmen van instructie en verwerking op verschillen	23	...gaat na of de lesdoelen werden bereikt	1 2 3 4	...gaat na of de doelen van de les zijn bereikt	0 1
				...gaat na wat de prestaties van de leerlingen zijn	0 1
Afstemmen van instructie en verwerking op verschillen	24	...biedt zwakke leerlingen extra leer- en instructietijd	1 2 3 4	...geeft zwakke leerlingen extra leertijd	0 1
				...geeft zwakke leerlingen extra instructietijd	0 1
				...geeft zwakke leerlingen extra oefeningen	0 1
				...geeft zwakke leerlingen 'voor'- of 'na'-instructie	0 1
Afstemmen van instructie en verwerking op verschillen	25	...stemt de instructie af op relevante verschillen tussen leerlingen	1 2 3 4	...zet leerlingen die minder instructie nodig hebben (alvast) aan het werk	0 1
				...geeft aanvullende instructie aan groepjes of individuele leerlingen	0 1
				...richt zich niet alleen op de middenmoot	0 1
Afstemmen van instructie en verwerking op verschillen	26	...stemt de verwerking van de leerstof af op relevante verschillen tussen lln.	1 2 3 4	...maakt tussen leerlingen verschil in de omvang van opdrachten	0 1
				...geeft niet alle leerlingen dezelfde tijd voor de opdracht	0 1
				...laat sommige leerlingen gebruik maken van hulpmaterialen	0 1

Domein 6: leerstrategieën aanleren

De docent maakt tijdens de les duidelijk welke leerstrategieën hij gebruikt. Hij geeft zijn leerlingen handreikingen zodat zij in staat zijn zelf hun eigen leerproces te reguleren. De docent polst de leerlingen met betrekking tot de leerstrategieën die zij zelf hanteren en coacht de leerlingen hierbij door tips te geven om de strategie te verfijnen of het repertoire een beetje uit te breiden. Het coachen is gericht op de meta-cognitieve vaardigheden: oriënteren op de leertaak, het stellen van leerdoelen, het plannen en het organiseren van het leren, uitvoeren van het plan, het monitoren van de voortuitgang, controleren en bijsturen en het evalueren van het leerproces t.a.v. de gestelde doelen.

Binnen dit domein zijn zes items te onderscheiden. Deze hebben betrekking op de volgende onderwerpen:

- leerlingen leren hoe zij complexe problemen kunnen vereenvoudigen
- stimuleren van het gebruik van controle-activiteiten
- leerlingen leren oplossingen te checken
- bevorderen van het toepassen van het geleerde
- aanmoedigen van kritisch denken
- leerlingen laten nadenken over strategieën bij aanpak

Hieronder staan de zes items van leerstrategieën aanleren met de bijbehorende kijkindicatoren zoals weergegeven op het observatieformulier.

Domein 6: leerstrategieën aanleren			
Leer- strategieën aanleren	27	...leert leerlingen hoe zij complexe problemen kunnen vereenvoudigen	1 2 3 4
		<i>...leert leerlingen problemen te vereenvoudigen</i>	0 1
		<i>...leert leerlingen hoe complexe problemen terug te brengen naar eenvoudige problemen</i>	0 1
		<i>...leert leerlingen complexe problemen te ordenen</i>	0 1
		<i>...geeft aandacht aan anticiperend lezen</i>	0 1
		<i>...laat oplossingen relateren aan de context van het probleem</i>	0 1
	28	...stimuleert het gebruik van controle activiteiten	1 2 3 4
		<i>...stimuleert het gebruik van alternatieve oplossingen</i>	0 1
		<i>...leert leerlingen uitkomsten te schatten</i>	0 1
		<i>...leert leerlingen uitkomsten te voorspellen</i>	0 1
		<i>...leert leerlingen uitkomsten te relateren aan de praktische context</i>	0 1
		<i>...bevordert het bewust toepassen van het geleerde in andere (verschillende) leergebieden</i>	0 1
		<i>...vertelt leerlingen hoe oplossingen in andere situaties gebruikt kunnen worden</i>	0 1
		<i>...relateert problemen aan eerder opgeloste problemen</i>	0 1
	31	...moedigt kritisch denken van leerlingen aan	1 2 3 4
		<i>...vraagt leerlingen redenen te geven voor het optreden van gebeurtenissen</i>	0 1
		<i>...vraagt leerlingen naar hun mening</i>	0 1
		<i>...vraagt leerlingen na te denken over gegeven oplossingen of antwoorden</i>	0 1
		<i>...vraagt leerlingen eigen voorbeelden te geven</i>	0 1
		32	1 2 3 4
		...vraagt leerlingen na te denken over strategieën bij de aanpak	
		<i>...vraagt leerlingen de stappen van de gebruikte strategie uit te leggen</i>	0 1
		<i>...geeft expliciet uitleg van mogelijke (oplossings-) strategieën</i>	0 1
		<i>...vraagt leerlingen voor- en nadelen van strategieën uit te leggen</i>	0 1

Domein 7: betrokkenheid van leerlingen

Dit laatste domein bestaat uit drie items. De betrokkenheid van leerlingen blijkt uit het volgende gedrag:

- leerlingen zijn betrokken bij de les
- leerlingen tonen zich geïnteresseerd
- leerlingen zijn actief op leren gericht

Hieronder staan de drie items van betrokkenheid van leerlingen met de bijbehorende kijkindicatoren zoals weergegeven op het observatieformulier.

Domein 7: de betrokkenheid van leerlingen				
Indicator: De leerlingen ...	Oordeel ¹	Voorbeelden van goede praktijk: Leerlingen ...	Geobserveerd ²	
Betrokkenheid van leerlingen	33	...zijn betrokken bij de les	1 2 3 4	0 1
				0 1
				0 1
				0 1
	34	...tonen zich geïnteresseerd	1 2 3 4	0 1
				0 1
				0 1
				0 1
	35	...zijn actief op leren gericht	1 2 3 4	0 1
			0 1	
			0 1	
			0 1	

Toelichting bij het observatieformulier: uitleg van de scores³

Kijkindicatoren/concrete gedragingen (rechts op het formulier)

Scores:

0 = niet waargenomen

1 = waargenomen

Tijdens een observatie is het niet verplicht de kijkindicatoren in te vullen. Bij het observeren van de items helpen de kijkindicatoren uw aandacht op concrete gedragingen te richten. Daarom raden wij u ten eerste aan gebruik te maken van de kijkindicatoren. Het is belangrijk deze in uw afweging te betrekken wanneer u de items scoort. Hierdoor worden de scores onafhankelijk(er) van de observant. De kijkindicatoren zijn niet volledig; het zijn enkele voorbeelden van concrete gedragingen die bij het betreffende item horen.

Items (midden van het formulier)

Scores:

1= overwegend zwak

2= meer zwak dan sterk

3= meer sterk dan zwak

4= overwegend sterk

De score op een item is niet hetzelfde als de optelsom van de 0 en 1 van de verschillende kijkindicatoren die horen bij het betreffende item. De kijkindicatoren richten de aandacht op het juiste gedrag en geven een eerste idee van een mogelijke score op het item. Bij het scoren van een item vindt echter een eigen afweging en vertaling plaats van de *frequentie en kwaliteit* van het geconstateerde gedrag van de docent naar een score van 1, 2, 3 of 4 op het item. De leidende vraag is steeds: 'Is dit in het kijkindicatoren genoemde gedrag goed genoeg voor score van respectievelijk een 1, 2, 3 of 4 op het betreffende item?'

³ Om verwarring met de 1 van de kijkindicatoren en de 1 van de items te voorkomen, schrijven wij de aan te vinken opties (respectievelijk: 0 1 en 1 2 3 4) volledig uit.

Gedrag niet gezien

Stel u heeft in een les die u observeert een bepaald soort gedrag niet waargenomen, dan is het de bedoeling dat u een 1 noteert. In het nagesprek van de observatie legt u dan uit waarom u die 1 invulde. Het invullen van de 1 kan twee redenen hebben: ten eerste dat u het gedrag niet gezien heeft, ten tweede dat u de vaardigheid nog lang niet voldoende vond.

Uitzondering op deze regels zijn de items 1 t/m 4 van domein 1. Deze items horen bij 'veilig en stimulerend leerklimaat'. Het kan zijn dat de betreffende docent het veilige en stimulerende leerklimaat in de periode voorafgaande aan de observatie al bewerkstelligd heeft waardoor hij bepaald gedrag niet meer hoeft te vertonen. Wanneer u sterk de indruk hebt dat dit het geval is, mag u alleen op dit domein toch een 3 of een 4 scoren, ook wanneer u de concrete gedragingen niet gezien hebt. Het is dan vooral belangrijk dat u **geen schendingen van een veilig leerklimaat gezien hebt.**

Twijfel

Als u twijfelt tussen 2 scores, kiest u de lagere score. Voorbeeld: als u tussen 2 of 3 twijfelt, kiest u altijd voor 1 2 3 4. Wanneer u namelijk lang moet nadenken over een score 2 of 3, bent u er kennelijk nog niet van overtuigd dat de docent de betreffende vaardigheid beheerst. In het nagesprek kunt u deze twijfel met de docent bespreken. Ook bij twijfel tussen andere scores houdt u de *laagste* score aan. *Twee scores omcirkelen is niet toegestaan.*

Objectiviteit en eigen overtuigingen

Het is de kunst bij de observatie **door de bril van de items** naar het gedrag van de docent te kijken en niet (alleen) door de eigen bril van wat goed onderwijs is. Het is belangrijk uw eventuele algemene positieve of negatieve indrukken van een docent uit te schakelen. Kijk goed naar het domein en de concrete gedragingen die bij ieder item horen. Wat helpt, is te bedenken dat niet veel docenten alles goed of alles slecht doen! Wanneer u bijvoorbeeld met de gedachte 'ik vind deze docent goed' gaat scoren, kan het voorkomen dat uw scores op de items hierdoor hoger uitvallen. Wij vragen u echter steeds per item te kijken of het gedrag wel of niet aanwezig is en uw scores niet te laten bepalen door een algemene beoordeling van de betreffende docent.

Kijk uit voor het door elkaar halen van items. Het ICALT-instrument helpt docentgedrag te concretiseren. Tegelijkertijd is het soms lastig items te interpreteren. De domeinen, de daar binnenvallende items en de aan de items gekoppelde kijkindicatoren, hangen namelijk met elkaar samen. Door deze allemaal te gebruiken en alles te interpreteren binnen de context van het betreffende domein of item, is de kans groter objectief te blijven en de items van elkaar gescheiden te houden. Dit voorkomt dubbel (on)voldoende geven voor hetzelfde gedrag. Het is van groot belang het domein niet uit het oog te verliezen bij het scoren van een item.

Voorbeeld 1

Bij item 7 '... gebruikt de leertijd efficiënt', staat de kijkindicator: de lesmaterialen zijn afgestemd op het niveau en de ontwikkeling van de leerling. Item 7 valt onder het domein 'efficiënte lesorganisatie'. Deze kijkindicator heeft hier een andere betekenis dan wanneer deze bij 'afstemmen op verschillen' zou staan. Bij item 7 gaat het om efficiënte lesorganisatie: dit item heeft betrekking op klassenniveau. Bijvoorbeeld: is de stof uitdagend genoeg voor dit niveau (bijvoorbeeld havo 2)? Bij 'afstemmen op verschillen' heeft dit item betrekking op individueel niveau. Is de stof uitdagend genoeg op individueel niveau?

Voorbeeld 2

Item 10 heeft betrekking op feedback geven aan de leerlingen. Dit item staat onder 'duidelijke en gestructureerde instructie'. Het gaat erom of de docent helder maakt of een antwoord goed is of niet, waarom dat zo is en dat de docent feedback geeft op de wijze waarop leerlingen tot hun antwoord komen. Dit item focust nu op de instructie. Nu staat feedback ook bij de kijkindicatoren van item 17 onder het domein 'intensieve en activerende les'. Nu is de focus van de feedback een andere dan bij item 10; het gaat hier om het motiveren van leerlingen.

Waken voor een 'opleiders'-perspectief

Het is belangrijk **absoluut te scoren**. Hiermee bedoelen we dat u ieder item alleen scoort op basis van wat u wel of niet hebt gezien. Dit staat tegenover relatief scoren, waarbij u bijvoorbeeld scoort in hoeverre u het gedrag van de geobserveerde docent goed genoeg vindt gegeven zijn ervaring. Dit is absoluut niet de bedoeling. Een voorbeeld is het observeren van een beginnende docent. Wellicht laat die beginnende docent voor een beginner een geweldige les zien, maar scoort hij of zij toch nog wel veel enen en tweeën. Wanneer u van u zelf weet dat u ten opzichte van collega's vaak positievere dan wel negatievere scores geeft dan andere observanten dan kunt u hier rekening mee houden bij het observeren van een les.

Ook moet u waken voor te 'zachte' of te 'kritische' oordelen. Indien u tijdens de training merkt dat u telkens hoger of lager scoort dan anderen moet u zich afvragen of u niet te 'zacht' of te 'kritisch' oordeelt. Misschien heeft u een voorkeur voor mannen/vrouwen, jong/oud, onderbouw/bovenbouw, vak of lesgeefstijl. Bewustwording hiervan is nodig. Als deze aanwezig is, is het noodzakelijk dat u uw scoregedrag op grond daarvan bijstelt.

Oefening baart kunst

Als u bekend bent met het ICALT-instrument maakt dit het observeren makkelijker. Hierdoor weet u op een gegeven moment precies waar u welk gedrag kan scoren. *Wij raden u aan een aantal keren te oefenen met het instrument voordat uw observatie als 'echte' observatie gaat tellen.* Door in tweetallen te oefenen kunt u elkaar van feedback voorzien en kijken of uw oordelen grotendeels overeenkomen.

Berekening en interpretatie van de ICALT scores

Het ICALT-instrument kan gebruikt worden voor de professionele ontwikkeling van docenten op het gebied van hun pedagogisch-didactisch handelen voor de klas. In deze paragraaf volgt een toelichting hoe u als observator de ICALT-scores kunt gebruiken. Dit gebeurt vanuit het perspectief van een observator die in veel gevallen een collega zal zijn van de betrokken docent. Uiteraard kan een docent ook op basis van een eigen ICALT-observatie van een video-opname van een van zijn/haar eigen lessen bekijken hoe zijn/haar pedagogisch handelen erbij staat.

De Rasch-schaal

De items uit het ICALT-observatie-instrument zijn te ordenen op een zogenaamde Rasch-schaal (Van de Grift, Helms-Lorenz & Maulana, 2014). Hierdoor ontstaat een 'ladder' waarin de items geordend zijn in volgorde van oplopende moeilijkheidsgraad (zie Tabel 1). De itemvolgorde van de Rasch-schaal is hetzelfde gebleken voor verschillende subgroepen. Dit betreft mannen en vrouwen, docenten met kleine en grote klassen, docenten van alfa-, bèta- en gammavakken en docenten in het basis- en voortgezet onderwijs.

Bovenaan staat het 'makkelijkste' item en onderaan het 'moeilijkste' item (zie kolom 'Score' voor de volgorde). De **Warms theta** (in Tabel 1) kan gezien worden als een duimstok die precies aangeeft wat de afstanden in moeilijkheidsgraad tussen de items zijn. Zo blijken sommige items dezelfde Warm's theta score te hebben. Deze items staan dus eigenlijk in dezelfde positie op de

ladder. Andere items liggen verder van elkaar af. Voor deze items geldt dat het over het algemeen moeilijker is voor een docent om de stap naar de beheersing van het volgende item te maken. Het is de vraag of deze afstanden ook voor individuen gelden. Het ene individu leert bepaalde vaardigheden makkelijker aan dan het andere individu. Wat verder blijkt uit de ladder is dat gedragsdomeinen grofweg ook een bepaalde volgorde hebben van moeilijkheidsgraad (zie verschillende kleuren en kolom1). De beheersing van 'makkelijker gedrag' is een voorwaarde voor de beheersing van meer complex gedrag. De volgorde van de gedragsdomeinen is grofweg als volgt: veilig en stimulerend klimaat, efficiënte lesorganisatie, duidelijke en gestructureerde instructie, intensieve en activerende les, leerstrategieën aanleren, afstemmen van instructie en verwerking op verschillen (differentiatie).

Tabel 1: De Rasch-ladder van de ICALT scores (Van de Grift, Helms-Lorenz & Maulana, 2014)

Domein	De leraar/lerares...	Warms' Θ	Score
klimaat	...toont in gedrag en taalgebruik respect voor leerlingen	-5,57	1
instructie	...geeft duidelijke uitleg van de leerstof	-1,94	2
klimaat	...zorgt voor een ontspannen sfeer	-1,78	3
klimaat	...ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen	-1,05	4
instructie	...geeft feedback aan de leerlingen	-0,99	5
lesorganisatie	...zorgt voor een ordelijk verloop van de les	-0,95	6
klimaat	...zorgt voor wederzijds respect	-0,85	7
lesorganisatie	...zorgt voor doelmatig klassenmanagement	-0,76	8
instructie	...geeft goed gestructureerd les	-0,71	9
instructie	...bevordert dat leerlingen hun best doen	-0,67	10
lesorganisatie	...gebruikt leertijd efficiënt	-0,67	11
lesorganisatie	...gaat tijdens de verwerking na of leerlingen de opdrachten op een juiste manier uitvoeren	-0,50	12
activeren	...stelt vragen die leerlingen tot denken aanzetten	-0,42	13
instructie	...betrekt alle leerlingen bij de les	-0,12	14
activeren	...verduidelijkt bij de aanvang van de les de lesdoelen	-0,12	15
activeren	...hanteert werkvormen die leerlingen activeren	-0,04	16
instructie	...geeft duidelijke uitleg van het gebruik van didactische hulpmiddelen en opdrachten	0,16	17
activeren	...stimuleert leerlingen om over oplossingen na te denken	0,16	18
instructie	...gaat tijdens instructie na of leerlingen de leerstof hebben begrepen	0,23	19
activeren	...stimuleert het zelfvertrouwen van zwakke leerlingen	0,36	20
activeren	...zorgt voor interactieve instructie	0,65	21
leerstrategieën	...moedigt kritisch denken van leerlingen aan	0,65	22
leerstrategieën	...bevordert het toepassen van het geleerde	0,71	23
activeren	...laat leerlingen hardop denken	0,81	24
leerstrategieën	...leert leerlingen hoe zij complexe problemen kunnen vereenvoudigen	1,26	25
differentiatie	...gaat na of de lesdoelen werden bereikt	1,32	26
leerstrategieën	...stimuleert het gebruik van controle activiteiten	1,54	27
leerstrategieën	...leert leerlingen oplossingen te checken	1,57	28
differentiatie	...stemt de instructie af op relevante verschillen tussen leerlingen	1,79	29
leerstrategieën	...vraagt leerlingen na te denken over strategieën bij de aanpak	1,82	30
differentiatie	...biedt zwakke leerlingen extra leer- en instructietijd	1,86	31
differentiatie	...stemt verwerking van de leerstof af op relevante verschillen tussen leerlingen	2,26	32

De Rasch-schaal en de Zone van Naaste Ontwikkeling

Er is een verschil tussen wat een leerling - in dit geval de te observeren docent - zonder hulp kan doen en wat hij met hulp kan doen (theorie van Vygotski). Leren wordt optimaal gestimuleerd bij het aanbieden van ondersteunende activiteiten tussen twee beheersingsniveaus: 1) het niveau van de actuele ontwikkeling van de docent (activiteiten die de docent zelfstandig succesvol kan volbrengen) en 2) het niveau van vaardigheden die de docent nog niet beheerst. Het gebied daartussen, het overgangsgebied, is de Zone van Naaste Ontwikkeling (ZvNO). Dit is het niveau waarbij de observator de docent optimaal kan ondersteunen bij het uitvoeren van activiteiten die uitdagingen en kansen bieden om de docent verder te brengen.

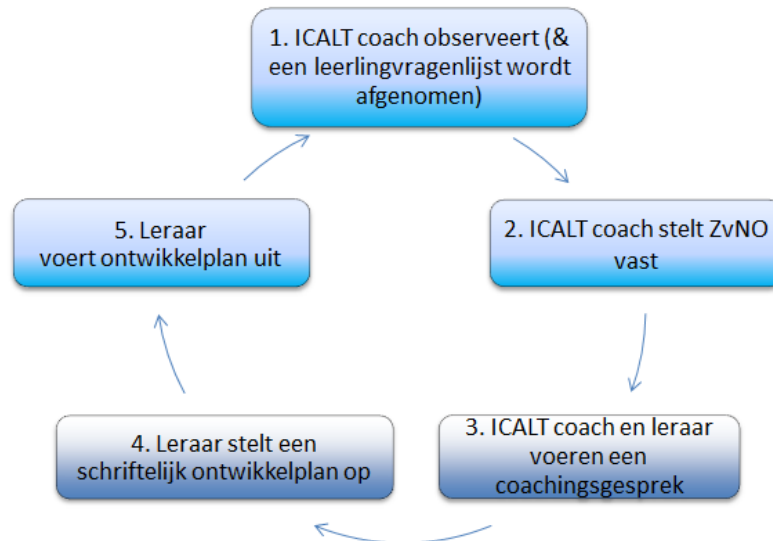
ICALT observatie & Zone van Naaste Ontwikkeling
 Voorbeeld leraar 1

Domein	Item	Rasch-score	De leraar/lerares...	1	2	3	4
klimaat	1	1	...toont in gedrag en taalgebruik respect voor leerlingen				X
instructie	9	2	...geeft duidelijke uitleg van de leerstof			X	
klimaat	2	3	...zorgt voor een ontspannen sfeer				X
klimaat	3	4	...ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen			X	
instructie	10	5	...geeft feedback aan de leerlingen			X	
lesorganisatie	5	6	...zorgt voor een ordelijk verloop van de les			X	
klimaat	4	7	...zorgt voor wederzijds respect				X
lesorganisatie	7	8	...zorgt voor doelmatig klassenmanagement			X	
instructie	14	9	...geeft goed gestructureerd les				X
instructie	13	10	...bevordert dat leerlingen hun best doen			X	
lesorganisatie	8	11	...gebruikt leertijd efficiënt			X	
lesorganisatie	6	12	...gaat tijdens de verwerking na of leerlingen de opdrachten op een juiste manier uitvoeren			X	
activeren	19	13	...stelt vragen die leerlingen tot denken aanzetten			X	
instructie	11	14	...betreft alle leerlingen bij de les			X	
activeren	22	15	...verduidelijkt bij de aanvang van de les de lesdoelen		X		
activeren	16	16	...hanteert werkvormen die leerlingen activeren	X			
instructie	15	17	...geeft duidelijke uitleg van het gebruik van didactische hulpmiddelen en opdrachten			X	
activeren	18	18	...stimuleert leerlingen om over oplossingen na te denken	X			
instructie	12	19	...gaat tijdens instructie na of leerlingen de leerstof hebben begrepen			X	
activeren	17	20	...stimuleert het zelfvertrouwen van zwakke leerlingen		X		
activeren	21	21	...zorgt voor interactieve instructie			X	
leerstrategieën	31	22	...moedigt kritisch denken van leerlingen aan	X		X	
leerstrategieën	30	23	...bevordert het toepassen van het geleerde		X		
activeren	20	24	...laat leerlingen hardop denken	X			
leerstrategieën	27	25	...leert leerlingen hoe zij complexe problemen kunnen vereenvoudigen	X			
differentiatie	23	26	...gaat na of de lesdoelen werden bereikt	X			
leerstrategieën	28	27	...stimuleert het gebruik van controle activiteiten	X			
leerstrategieën	29	28	...leert leerlingen oplossingen te checken	X			
differentiatie	25	29	...stemt de instructie af op relevante verschillen tussen leerlingen		X		
leerstrategieën	32	30	...vraagt leerlingen na te denken over strategieën bij de aanpak	X			
differentiatie	24	31	...biedt zwakke leerlingen extra leer- en instructietijd	X			
differentiatie	26	32	...stemt verwerking van de leerstof af op relevante verschillen tussen leerlingen	X			

Scores van de ICALT-observatie kunt u handmatig omzetten naar de Rasch-schaal: 1) zoek het betreffende itemnummer op in onderstaande Tabel, 2) zet een 'X' in de kolom met de itemscore die u gegeven heeft (1, 2, 3 of 4). Na volledige invulling wordt een patroon zichtbaar (zie het volgende voorbeeld). In bovenstaande Tabel is nu duidelijk de ZvNO te zien (het gebied in de rode cirkel) zoals die naar voren komt in de geobserveerde les van voorbeeld docent 1. Tot en met item 11 heeft deze docent de betreffende vaardigheden (huidig ontwikkelingsniveau, niveau 1) tijdens de geobserveerde les laten zien. De vaardigheden na item 21 heeft de docent niet laten zien. Daartussen bevindt zich het overgangsgebied. Wanneer u de docent ondersteunt bij het uitvoeren van activiteiten die te maken hebben met de items die liggen in de ZvNO, sluit u aan bij het actuele gedragsniveau van de docent. Hierdoor wordt de kans op het behalen van succes groter. In bijlage 1 treft u een leeg formulier aan voor de bepaling van de ZVNO voor uw eigen gebruik.

ZvNO volgens ICALT en individuele begeleiding

Voor het gebruik van de ICALT-observatie in een begeleidingstraject stellen we onderstaande begeleidingscyclus voor:

Stap 1

De observator voert een ICALT-observatie uit in een klas van de docent. Daarnaast kan er een leerlingvragenlijst⁴ worden afgenomen. Het beste is wanneer deze plaatsvindt in de klas waar ook de observatie heeft plaatsgevonden. De voorkeur heeft een klas waar de docent aan zijn handelen wil werken en waar de (eventuele) groei van de docent te zien zal zijn in de observaties. Wij raden aan de uitkomst van de leerlingvragenlijsten ook te bespreken en mee te laten wegen in het begeleidingstraject. Leerlingen vormen namelijk een aanvullende bron van informatie die kan bijdragen tot het vaststellen van de juiste ZvNO.

Stap 2

Aan de hand van de observatie stelt de observator de ZvNO van de docent vast door de ICALT-scores om te zetten naar de Rasch-schaal. Dit geeft richting aan het begeleidingsgesprek in stap 3. De observator heeft nu een idee van de ZvNO en kan in het gesprek met de docent nagaan of dit klopt.

⁴ “Mijn leraar...” is afgestemd op ICALT ([Maulana, Helms-Lorenz, & van de Grift; 2015](#)).

Stap 3

Naar aanleiding van de observatie voert de observator het begeleidingsgesprek met de docent. Doel van dit gesprek is om te komen tot concrete ontwikkelpunten in de ZvNO waar zowel de docent als de observator zich in kunnen vinden. De observator heeft geen volledig beeld van het pedagogisch didactisch handelen van de docent, aangezien hij slechts één les bekeken heeft. Hij spreekt dan ook alleen in termen van 'deze les'. Wat heeft de observator tijdens deze les gezien? Wat ging er goed in deze les? Hoe had deze les beter gekund? De focus moet daarnaast liggen op de eigen ontwikkeling van de docent. De docent moet zich verantwoordelijk voelen voor zijn eigen ontwikkeling (eigenaarschap). Er vindt een analyse plaats van de ICALT-observatie door in gesprek te gaan met de docent. Contextduiding is hierbij erg belangrijk. Zie voorbeeld

Domein	Item	Rasch-score	De leraar/lerares...	1	2	3	4
klimaat	1	1	...toont in gedrag en taalgebruik respect voor leerlingen			X	
instructie	9	2	...geeft duidelijke uitleg van de leerstof				X
klimaat	2	3	...zorgt voor een ontspannen sfeer			X	
klimaat	3	4	...ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen				X
instructie	10	5	...geeft feedback aan de leerlingen			X	
lesorganisatie	5	6	...zorgt voor een ordelijk verloop van de les		X		
klimaat	4	7	...zorgt voor wederzijds respect			X	
lesorganisatie	7	8	...zorgt voor doelmatig klassenmanagement	X			
instructie	14	9	...geeft goed gestructureerd les				X
instructie	13	10	...bevordert dat leerlingen hun best doen			X	
lesorganisatie	8	11	...gebruikt leertijd efficiënt			X	
lesorganisatie	6	12	...gaat tijdens de verwerking na of leerlingen de opdrachten op een juiste manier uitvoeren				X
activerende les	19	13	...stelt vragen die leerlingen tot denken aanzetten			X	
instructie	11	14	...betreft alle leerlingen bij de les			X	
activerende les	22	15	...verduidelijkt bij de aanvang van de les de lesdoelen				X
activerende les	16	16	...hanteert werkvormen die leerlingen activeren			X	
instructie	15	17	...geeft duidelijke uitleg van het gebruik van didactische hulpmiddelen en opdrachten			X	
activerende les	18	18	...stimuleert leerlingen om over oplossingen na te denken			X	
instructie	12	19	...gaat tijdens instructie na of leerlingen de leerstof hebben begrepen			X	
activeren	17	20	...stimuleert het zelfvertrouwen van zwakke leerlingen			X	
activeren	21	21	...zorgt voor interactieve instructie				X
leerstrategieën	31	22	...moedigt kritisch denken van leerlingen aan	X			
leerstrategieën	30	23	...bevordert het toepassen van het geleerde		X		
activerende les	20	24	...laat leerlingen hardop denken			X	
leerstrategieën	27	25	...leert leerlingen hoe zij complexe problemen kunnen vereenvoudigen	X			
differentiatie	23	26	...gaat na of de lesdoelen werden bereikt			X	
leerstrategieën	28	27	...stimuleert het gebruik van controle activiteiten		X		
leerstrategieën	29	28	...leert leerlingen oplossingen te checken			X	
differentiatie	25	29	...stemt de instructie af op relevante verschillen tussen leerlingen	X			
leerstrategieën	32	30	...vraagt leerlingen na te denken over strategieën bij de aanpak	X			
differentiatie	24	31	...biedt zwakke leerlingen extra leer- en instructietijd	X			
differentiatie	26	32	...stemt verwerking van de leerstof af op relevante verschillen tussen leerlingen	X			

U kunt zich bij bovenstaand voorbeeld afvragen wat hier aan de hand is. Was dit een representatieve les? Zijn er verklarende factoren voor item 5 en item 7 waardoor de ZvNO van de docent wel degelijk in het gebied van leerstrategieën ligt? Of heeft deze docent nog structureel moeite met zijn/haar lesorganisatie? Door hierover in gesprek te gaan met de docent en meerdere informatiebronnen te gebruiken (bijvoorbeeld ook de uitkomst van de leerlingvragenlijst) komen concrete ontwikkelpunten in de ZvNO naar voren. Deze vormen de input voor stap 4, het maken van een ontwikkelplan.

Voor zowel de individuele items als de domeinen geldt dat de docent het beste bovenaan in de ladder kan beginnen met het aanpakken van vaardigheden die nog niet voldoende zijn (voorwaardelijkheidsprincipe). Wanneer een docent bijvoorbeeld in de ZvNO begint met het

activeren van leerlingen terwijl de lesorganisatie nog niet in orde is, resulteert dit waarschijnlijk in een nog grotere ontregeling van de les. Vallen items binnen hetzelfde domein of sluiten ze goed bij elkaar aan, dan kan de docent meerdere items tegelijk meenemen in het ontwikkelplan. Eén item kan echter ook al inhoudelijk zoveel vragen van de docent dat het verstandig is de docent aan te raden welke bronnen hij kan raadplegen: (wetenschappelijke) literatuur, meekijken bij collega's die deze vaardigheden in de ZvNO goed beheersen, bestaande lesmaterialen bestuderen, enz. Daarnaast is het handig om afspraken te maken over het tijdpad van het ontwikkelplan. Concreet betekent dit dat u een afspraak maakt met de docent wanneer u de docent opnieuw gaat observeren om te kijken welke effecten het uitvoeren van het ontwikkelplan heeft gehad.

Stap 4

De docent stelt met behulp van de observator een schriftelijk ontwikkelplan op. Hierbij kan de observator een aantal handvatten die de Rasch-schaal aanreikt, gebruiken:

- 1) Noemt de docent in het ontwikkelplan concrete ontwikkelpunten?
- 2) Combineert de docent items uit hetzelfde domein of items die inhoudelijk dichtbij elkaar liggen?
- 3) Houdt de docent in het ontwikkelplan rekening met de opbouw in moeilijkheidsgraad van de ontwikkelpunten?

Stap 5

Nadat het ontwikkelplan goedgekeurd is, voert de docent het gemaakte plan uit. Hiermee komt de observator weer bij stap 1 (observeren) uit. De docent kan de begeleidingscyclus immers steeds opnieuw in een volgende fase doorlopen. Dus bij de observatie kan de observant opnieuw een (volgende) ZvNO vaststellen. Daarbij kijkt hij of de docent nu wel voldoende scoort op de items die in het ontwikkelplan staan. Is dit niet het geval dan volgt een nieuw ontwikkelplan met een andere aanpak die misschien beter werkt. Is dit wel het geval, dan kan de docent aan de hand van de nieuwe ZvNO andere items ter verbetering aanpakken.

Omgaan met spanning begeleiding vs. 'een oordeel uitspreken/beoordelen'

Met name de eerste keer dat de observator het ICALT-instrument gebruikt voor het bespreken van de ZvNO kan het voor de observator en de docent spannend zijn. Het is in het gesprek met de docent belangrijk te benoemen dat het *niet* gaat om een beoordeling van de kwaliteit van de betreffende docent, maar dat het doel is om *samen te werken* aan de professionele ontwikkeling van de docent. Wanneer de docent nog niet bekend is met ICALT en de Rasch-schaal is het verstandig de systematiek hiervan van te voren uit te leggen. Bedenk als observator in ieder geval voor de aanvang van het eerste gesprek hoe je de Rasch-ladder wilt introduceren. Legt u het formulier zichtbaar op tafel? Bespreekt u alle items of slechts een deel? U kunt ook de docent vragen zelf de Rasch-ladder in te vullen voor de geobserveerde les. Vervolgens kunt u aan de hand van de verschillen tussen beide formulieren de les nabespreken.

U hoeft niet alle items van de ICALT-lijst te bespreken. De observator kan er ook voor kiezen alleen naar de ZvNO te kijken. Uit onderzoek is gebleken dat voornamelijk de gedragingen uit de domeinen *differentiëren en leerstrategieën* vaak nog te moeilijk zijn voor beginnende docenten om deze structureel een plaats te geven in hun lessen. Tijdens het begeleidingsgesprek kunt u ook toelichten dat het normaal is voor een beginnende docent wanneer uit de observatie blijkt dat hij nog niet zo ver is om zich hier al mee bezig te houden.

U kunt er ook voor kiezen het instrument niet centraal te stellen. Hierbij bespreekt u uw observaties in de zone van naaste ontwikkeling met de docent die u geobserveerd hebt. Hierbij vermijdt u een technische aanvliegroete, wat wellicht minder "klinisch" overkomt.

Gedragsprotocol voor de getrainde ICALT observator

Voor- en tijdens de les houdt de getrainde observator zich aan de volgende gedragsregels:

De observator

- maakt een afspraak met de docent voor het plannen van een lesobservatie en een nagesprek.
- stemt van te voren af met de docent af waar hij in de klas zal gaan zitten. Dat is een plaats waar de leerlingen goed te zien en te horen zijn. Probeer om zo goed mogelijk onzichtbaar te zijn.
- stemt af of en hoe de docent hem/haar zal voorstellen aan de leerlingen. (Bijvoorbeeld ter introductie van uzelf als observator: ik ben vandaag in deze les om van jullie docent en van jullie te leren).
- neemt niet deel aan de les, observeert onopvallend en verstoort de les niet (geen harde toetsenbordaanslagen voor het maken van notities met een laptop of iets dergelijks).
- vermijdt direct contact met de docent en de leerlingen gedurende de les.
- stelt zich vriendelijk op, toont respect voor de leerlingen en de docent.
- maakt notities over de geobserveerde les. Deze kunnen dienen als rode draad voor de nabespreking.
- vult het observatieformulier na de les in op de (papieren versie of in de app-versie).

De docent heeft de regie tijdens de gehele les.

Tijdens het nagesprek houdt de observator zich aan de volgende gedragsregels:

De observator

- stelt zich collegiaal op.
- toont begrip voor de emotionele lading van de reacties van de betrokken docent.
- informeert naar de behoeften van de geobserveerde docent. Wellicht is er om wat voor reden dan ook geen behoefte om de observatie direct na de les te bespreken. Dan is het aan te raden het nagesprek uit te stellen en een nieuwe afspraak te maken.
- staat open voor de voorkeur in begeleidingsstijl van de betrokken docent.
- weerhoudt zich van beoordelende opmerkingen, stelt zich helpend en ondersteunend op.
- beschermt te allen tijde de privacy van de docent; dat houdt in dat de les en het gedrag van de docent niet met derden besproken worden zonder dat de docent in kwestie ervan op de hoogte is en hiertoe toestemming verleend heeft.
- beschermt te allen tijde de privacy van de leerlingen van de geobserveerde docent; dat houdt in dat de observator het gedrag van de leerlingen niet met derden bespreekt zonder dat de docent ervan op de hoogte is en hiervoor toestemming heeft verleend.
- legt aan de docent uit dat dit een eenmalige lesobservatie is en dat hij geen generalisaties over het algeheel functioneren kan maken en dat dit ook niet het doel is van de observatie.
- legt aan de docent uit dat de lesobservatie een vertrekpunt is voor een gesprek dat als doel heeft "plus en kluspunten" nader te verkennen.
- maakt aan de docent duidelijk hoe de communicatie over de lesobservaties binnen de school verloopt en welk doel ze hebben. Het kan ook zijn dat hij/zij controleert of de gang van zaken rond de communicatie reeds bekend is bij de geobserveerde docent.

Gedragsregels met betrekking tot het observatieformulier

- **Papieren observatieformulieren:** de observator draagt er zorg voor dat het formulier niet toegankelijk is voor derden. De opslag van formulieren garandeert de privacy van de docent en de leerlingen.

Indien u gebruik wenst te maken van de ICALT observatie-app kunt u contact op te nemen met lerenobserveren@rug.nl.

De observator tekent na de training de gedragscode die gearchiveerd wordt door de ULO RUG.

Bespreken van de scores tijdens een nagesprek

Als de scores bekend zijn bespreekt de observator in een begeleidingsgesprek de resultaten met de betreffende docent (zie paragraaf 'Berekening en interpretatie van de ICALT-scores'). Dit gesprek is geen beoordelingsgesprek maar een ontwikkelgesprek waarbij het de bedoeling is dat de docent zijn ontwikkelpunten formuleert en daarvoor samen met de observator een plan opstelt. De observator stelt met de docent de 'Zone van Naaste Ontwikkeling' (ZvNO) vast naar aanleiding van de ICALT-score.

Voorbeeld van een nagesprek:

(hiervoor zijn meerdere schoolspecifieke varianten denkbaar)

De observator zal in veel gevallen de collega zijn van de betrokken docent. Het onderstaande voorbeeld is vanuit dit perspectief geschreven, waarbij we van de situatie uitgaan dat er meerdere observaties van de lessen van deze docent plaatsvinden.

De observator

- geeft de docent ruimte om stoom af te blazen, tot rust te komen na de les.
- controleert of de randvoorwaarden (veilig leerklimaat, privacybescherming, afspraken over de communicatie met derden over de observatie) van het gesprek helder zijn voor de docent.
- duidt in samenspraak met de docent de context van de les.
- verkent de opvattingen die de docent heeft over zijn/haar gedrag.
- verwijst naar een vorige lesobservatie (mits dit niet het eerste gesprek is), de persoonlijke leerdoelen die toen geformuleerd zijn en informeert naar het leerproces in de tussenliggende periode.
- brengt in kaart welk doel de docent had met de les. De docent kan dit aangeven aan de hand van zijn/haar lesvoorbereidingsformulier. De observator geeft hier feedback op.
- gaat een gesprek aan over de kenmerken van de lesdoelen. Is het een leerdoel of een spoorboekje, wat is een goed leerdoel? En is het niveau van het leerdoel of (meerdere leerdoelen) adequaat voor alle leerlingen in de klas?
- kan het gesprek voortzetten door het doel te koppelen aan het geobserveerde gedrag. Wat heb ik gezien, en heeft dat bijgedragen aan het doel dat je nastreefde? Hierbij kunnen positieve punten naar voren komen waarop de docent kan voortbouwen en minder sterke punten die aandacht behoeven. De vraag is dan welk ander gedrag mogelijk effectiever was geweest. De observator kan op deze wijze steeds vragen in hoeverre het geobserveerde gedrag uit de verschillende ICALT-domeinen bijgedragen heeft aan het lesdoel of de lesdoelen.
- verkent de rol van onderliggende (stimulerende en remmende) overtuigingen en de motieven van de docent. Remmende overtuigingen zijn bijvoorbeeld: de leerlingen zijn lui, niet vooruit te branden, als ze niet willen leren dan is dat hun eigen verantwoordelijkheid.
- helpt de docent om de ZvNO te ontdekken door middel van hem aangeleerde systematiek.
- vraagt aan de docent om een ontwikkelplan te maken dat aansluit bij de ZvNO en dit te mailen binnen een afgesproken termijn.
- zorgt voor een positieve/prettige afronding van het gesprek. Tenslotte vraagt de observator hoe de docent het gesprek heeft ervaren. Deze informatie kan bijdragen tot leerpunten voor de observator.
- maakt een afspraak voor een volgende lesobservatie.
- stelt de docent op de hoogte van de rapportage die via de app of de mail zal volgen.

Wetenschappelijke/technische verantwoording

Het ICALT-observatie instrument is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek. Dit instrument is voor het eerst gevalideerd in het primair onderwijs (Van de Grift, 2007) in diverse landen waaronder Nederland, België, Duitsland, Engeland, Slowakije en Kroatië (Van de Grift & Van der Wal, 2010; Van de Grift, Van der Wal, & Torenbeek, 2011). De betrouwbaarheid van de schalen van het instrument was goed (Cronbach's alpha >0.70), mede vastgesteld door de Onderwijsinspectie (2009), (Van de Grift et. al. 2007). Bewijs voor de validiteit in het primair onderwijs is versterkt door aan te tonen dat de zes domeinen van het gedrag van docenten gerelateerd zijn aan leerlingbetrokkenheid en leerresultaten (Van de Grift, 2007). Het instrument bestaat uit 32 items die zes domeinen van evidence-based effectief gedrag van docenten vormen, namelijk: een veilig en stimulerend leerklimaat (4 items), efficiënt klassenmanagement (4 items), duidelijke instructie (7 items), activerende leerstrategie (7 items), gedifferentieerd lesgeven (4 items) en effectieve leerstrategieën (6 items). De items zijn gecodeerd op een vierpunts Likert-schaal die de mate van geobserveerd effectief docentengedrag aangeeft, variërend van 1 (overwegend zwak) tot 4 (overwegend sterk). Voor iedere item zijn diverse voorbeeldkijkindicatoren aangegeven. Deze helpen bij het kiezen van de itemscore.

Bovenstaande resultaten in het primair onderwijs lieten zien dat de ICALT-methodiek betrouwbaar en valide is gebleken. Maulana en Helms-Lorenz (2015) toonden aan dat de betrouwbaarheid van de observatiescores in het VO hoog is (Cronbach's alpha > 0.80). Het nader onderzoeken van de betrouwbaarheid met geavanceerde statistische technieken in het voortgezet onderwijs waaronder Item Respons Theorie analyses, heeft bewijs geleverd voor de robuustheid van het ICALT-instrument (Van de Grift, et al., 2014). Daartoe is een random sample genomen van 264 docenten in opleiding (118 mannelijk en 146 vrouwelijk) die verspreid over 64 scholen werkzaam waren. De items werden langs een Rasch-schaal geordend. Met behulp van deze psychometrische schaal kan het vaardigheidsniveau van een individu op een enkele latente variabele accuraat worden gemeten. Het interpreteren van resultaten is hierdoor eenvoudiger dan bij andere methodieken. Het Rasch-model stelt strenge eisen waaronder unidimensionale meting van de zes domeinen (dat houdt in dat alle items iets zeggen over één onderliggend concept: namelijk in dit geval de kwaliteit van het pedagogisch-didactisch handelen), stochastische onafhankelijkheid van de items (de correlatie tussen de items verdwijnt als de vaardigheid van een docent buiten beschouwing wordt gelaten) en het parallel lopen van de curves van de itemkenmerken (de items discrimineren op een schaal op gelijke wijze tussen personen). Deze studie is gefinancierd door het NWO (project nummer 411-09-802). Maulana en Helms-Lorenz (2016) toonden aan dat de betrouwbaarheid van de observatiescores in het VO hoog is (Cronbach's alpha > 0.80) en dat de observatie de scores van de leerlingbetrokkenheid voorspelt. Dit werd ook bevestigd in Maulana, Helms-Lorenz en Van de Grift (2017).

Training

Voor het oefenen met ICALT is een observatietraining door de Lerarenopleiding van de Rijksuniversiteit Groningen ontwikkeld die nu naast deze e-learning door andere universitaire lerarenopleidingen verzorgd wordt.

Voor inhoudelijke vragen kunt u terecht bij mevrouw dr. M. Helms-Lorenz (m.helms-lorenz@rug.nl).

Voor organisatorische vragen kunt u terecht lerenobserveren@rug.nl.

Bijlage 1: Leeg formulier voor de bepaling van de ZVNO

(Van de Grift, Helms-Lorenz & Maulana, 2014)

Domein	Item	Rasch-score	De leraar/lerares...	1	2	3	4
klimaat	1	1	...toont in gedrag en taalgebruik respect voor leerlingen				
instructie	9	2	...geeft duidelijke uitleg van de leerstof				
klimaat	2	3	...zorgt voor een ontspannen sfeer				
klimaat	3	4	...ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen				
instructie	10	5	...geeft feedback aan de leerlingen				
lesorganisatie	5	6	...zorgt voor een ordelijk verloop van de les				
klimaat	4	7	...zorgt voor wederzijds respect				
lesorganisatie	7	8	...zorgt voor doelmatig klassenmanagement				
instructie	14	9	...geeft goed gestructureerd les				
instructie	13	10	...bevordert dat leerlingen hun best doen				
lesorganisatie	8	11	...gebruikt leertijd efficiënt				
lesorganisatie	6	12	...gaat tijdens de verwerking na of leerlingen de opdrachten op een juiste manier uitvoeren				
activeren	19	13	...stelt vragen die leerlingen tot denken aanzetten				
instructie	11	14	...betreft alle leerlingen bij de les				
activeren	22	15	...verduidelijkt bij de aanvang van de les de lesdoelen				
activeren	16	16	...hanteert werkvormen die leerlingen activeren				
instructie	15	17	...geeft duidelijke uitleg van het gebruik van didactische hulpmiddelen en opdrachten				
activeren	18	18	...stimuleert leerlingen om over oplossingen na te denken				
instructie	12	19	...gaat tijdens instructie na of leerlingen de leerstof hebben begrepen				
activeren	17	20	...stimuleert het zelfvertrouwen van zwakke leerlingen				
activeren	21	21	...zorgt voor interactieve instructie				
leerstrategieën	31	22	...moedigt kritisch denken van leerlingen aan				
leerstrategieën	30	23	...bevordert het toepassen van het geleerde				
activeren	20	24	...laat leerlingen hardop denken				
leerstrategieën	27	25	...leert leerlingen hoe zij complexe problemen kunnen vereenvoudigen				
differentiatie	23	26	...gaat na of de lesdoelen werden bereikt				
leerstrategieën	28	27	...stimuleert het gebruik van controle activiteiten				
leerstrategieën	29	28	...leert leerlingen oplossingen te checken				
differentiatie	25	29	...stemt de instructie af op relevante verschillen tussen leerlingen				
leerstrategieën	32	30	...vraagt leerlingen na te denken over strategieën bij de aanpak				
differentiatie	24	31	...biedt zwakke leerlingen extra leer- en instructietijd				
differentiatie	26	32	...stemt verwerking van de leerstof af op relevante verschillen tussen leerlingen				

Literatuurlijst

Kyriakides, L., Creemers, B.P.M., & Antoniou, P. (2009). Teacher behaviour and student outcomes: Suggestions for research on teacher training and professional development, *Teaching and Teacher Education*, 25 (1), 12-23. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2008.06.001>.

Maulana, R., & Helms-Lorenz, M. (2016). Observations and student perceptions of pre-service teachers' teaching behavior quality: Construct representation and predictive quality. *Learning Environments Research*, 19, 335-357.

Maulana, R., Lorenz, M., & van de Grift, W. (2017). Validating a model of effective teaching behaviour of pre-service teachers. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 23, 471-493. .

Maulana, R., Helms-Lorenz, M., & van de Grift, W. (2015). Development and evaluation of a questionnaire measuring pre-service teachers' teaching behaviour: A Rasch modelling approach. *School Effectiveness and School Improvement*, 26(2), 169-194. DOI: 10.1080/09243453.2014.939198

Van de Grift, W., Helms-Lorenz, M., & Maulana, R. (2014). Teaching skills of student teachers: Calibration of an evaluation instrument and its value in predicting student academic engagement. *Studies in Educational Evaluation*, 43, 150-159. DOI: 10.1016/j.stueduc.2014.09.003

Van de Grift, W. (2007). Quality of Teaching in Four European Countries: A review of the literature and an application of an assessment instrument. *Educational research*, 49(2), 127-152.

Van de Grift, W. J. C. M., Van der Wal, M., & Torenbeek, M. (2011). Ontwikkeling in de pedagogische didactische vaardigheid van docenten in het basisonderwijs. *Pedagogische Studiën*, 88, 416 - 432.